

Kiribati

PREPARE
PACIFIC

KABUTAN TE ITI
N TOTOKOA TE
COVID-19 | BUKIA
KAAIN KIRIBATI

TE BOKI

Updated 25th June, 2021

TE BOKI

Updated 25th June, 2021

KABUTAN TE ITI N TOTOKOA TE COVID19 IBUKIA KAAIN TE BETEBEKE

Ti ataia bwa tao ko nano kokoraki ibukin butimwaeān te iti aei.
Ngaia ae ti kan katauraōi rongrongon te iti aei bwa ko aonga n
turaōi ma am utu ngkana e roko ami tai n anganaki te iti.

Antai ae e kona n itinaki?

I an ana baire te tautaeaka n Nutiran, aomata ake a kai ewekaki n te aoraki, a riai moa n anganaki te iti-n-totoko aei. Ko kona n anganaki te iti aei ngkana:

- Kaain te Betebeke ao mwaitin am ririki ni maeu 16 rake
- Te tia mwakuri ma aoraki ma kaara n tabo nako (frontline health worker), n tabo ake a katukaki man tararuaki iai aomata ake a roko mai tinanikun Nutiran ao ai tabo ni matabaiawa ake a moan butimwaea te roko iaon Nutiran
- Ko maeka ke ko mwakuri n aia tabo kaara
- E na kai rotaki ao ni kakaiaki aorakina ngkana e reke te COVID19 irouna

Ko kona naba n anganaki te iti ngkana ko maeka i Auckland Maiaki(South Auckland) ao:

- Iai aorakim ae kakaiaki n aron (te kaikeike, te tioka, aorakin te buro, te maama ao te kirine)
- Ko mwauku
- Ko bikoukou

Aomata ake a reke ni karinan aikai, e na roko te kakao nakoia n te imeeri(email) ke te tekiti (text) bwa a na kabaea arai n te intanete (internet) ke te tarebon (Vaccination Helpline). Ngkana e tuai n roko te rongorongo i roum ke kaain am utu, ao ko kona n tarebonia te nambwa ibukin te iti ae e aki kaboaki ae:

0800 28 29 26

Tarebonia te nambwa aei i marenan taai aika te aoa 8am–8pm ni katoa bong n te wiki.

A kona n anganaki te iti kaain ana auti ao taan tararu- aia aomata ake a riai n itinaki

A kona n anganaki te iti ngkai, taan tararuai aomata ake a riai n itinaki (caregivers) n ikotaki ma kaain ana auti te aomata are e tararuaki are e a riai naba n iti (eligible person's household).

Tera bukina ngkai e moanaki te iti mai Auckland maiaki (South Auckland)

Moan rinin te covid-19 ia Nutiran bon man taabo ni matabaiawa. Nanona bwa ara aomata ake a mwakuri n taian tabo aikai a na rang ni kai ewekaki n te covid-19. Angiia ara koraki man te Betebeke a mwakuri n taian tabo ni matabaiawa aikai, taian tabo ake a butimwai aoraki n aekaia nako, ao n mwakuri ake a riai n waki nako bwa a kainanoaki. Ngkai e mena te marae ni wanikiba i Auckland maiaki (South Auckland), iai te kantaninga bwa ana kai rotaki riki ara aomata n butin te covid19 n te aono aei. Angiin butin te aoraki ae te covid19 i aon Nutiran, e korakora mwina irouia aomata ake a maeka i Auckland maiaki (South Auckland).

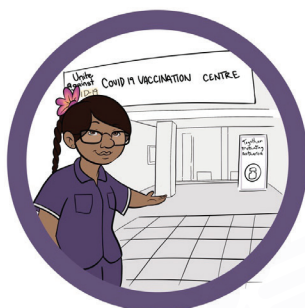

Aomata ake a maeka i aon Nutiran aika 16 rake aia ririki ni maeu, ao aomata ake tuai reke tikuia i Nutiran, a kona naba n anganaki te iti n totoko

E a tia ni baireia Te Tautaeaka n Nutiran bwa a kona n itinaki n te iti n totoko aomata e ngae ngke a kaaina Nutiran ke aki.

Iai tabeua rongorongorongo ake a kainnanaoaki mai iroum ake a kaineti ma wakin te iti iaon Nutiran. Rongorongorongo ake ko anga a rangi n taburoroko tibwauakia ao a na bon ti kawakinaki n tauan mwini te iti ibukin te Covid-19, ao a na bon aki tibwauaki nakon mwangan nako te Tautaeaka.

Te iti aio a bon ti anganaki aomata aika 16 rake aia ririki. Akea boona

Ana Itinaki n ningai nikiraia te koraki

E na moanaki itinakia nikiraia kaain Nutiran n Turai 2021.

E rangi n tau mwaitin te iti n totoko aio ibukia kaain Nutiran ni kabane. Ngaia are ti rangi ni kaungaia ni kabane botakin nako man Te Betebeke ake a riai n anganaki te iti bwa ana moantaai n roko n iti.

Tera kanoan te iti n totoko aio?

Te iti n totoko aio bon te Pfizer.

Te iti n totoko aio akea te man-n-aoraki(virus) ae maeu i nanona. Nanona e aki karinaki te man-n-aoraki (virus) iroum ngkana ko itinaki. E aki kona n reke iroum Covid19 ngkana ko itinaki.

Te iti are ko itinaki iai kanoana te 'messenger RNA (mRNA)'. E aki bou Te mRNA bwa e a kaman kabonganaki ibukin kakae i aon taian iti-n-totoko n airon te flu.

A rangi ni kai rotaki ara kara

Tera ana mwakuri te iti n totoko?

Te mRNA e reiakina rabwatam bwa e na kabwebwerakei tautian rabwatam n totokoa nako ana mwakuri te covid-19. N te tai are ko kaitibo ma te covid-19 ao tautian rabwatam, a bon mwakuri naba n totokoa te covid-19 virus.

I mwin tian ana mwakuri te mRNA ao rabwatam e a manga bon urubekea naba te mRNA anne n te aro are bon ti tabebong ana tai n tiku i rabwatam ao e a buanako naba.

Akea rotakin anuan rabwatam(DNA) man te iti-n-totoko aio

Te mRNA, e bon aki kona n rinnako n am DNA ngaia are e aki kona ni bita anuan rabwatam.

RNA

DNA

E riai n uoua am tai n itinaki

E riai n koro uoua itim, 21 te bong (3 te wiki) marangaia.

- E reke kamanoam teutana i mwin te moan iti.
- I mwin te moa n iti, ao iai teutana manom man te Covid-19.
- I mwin itim aika uoua aikai, ao e nakon te maan ae tabeua te wiiki ao e a tibwa kona ni bobonga raoi ana mwakuri n totoko tautian rabwatam n kona n buakana te man-n-aoraki

**Ko na manga iti
riki 21 te bong i
mwin am moan iti**

**E na reke teutana
manom i mwin am
moan iti**

**E na rikirake riki
kamanoam i mwin te
ka-uoua n iti**

E kamanoira te iti n totoko aio man te aoraki?

Ti ataia bwa ti mano man te aoraki n te iti n totoko aio ibukina bwa e a tia rinanon kakae ma kamatebwai i aoia aomata aika a raka mwaitina i aon 40,000. Tiaki ti ngaia ma ai mirion tabun aomata man reeti aika a kakaokoro, aine ao mwane ma rooro aika a kakaokoro, ake a bon tia n anganaki te iti n totoko aikai ao a bane n nakoraoi.

Man kamatebwai aikai, ao tia ataia bwa te iti n totoko aio e aki kararaoma ao te rabwarabwataki ae kakaiaki (severe allergic reactions) ma iai e rangi ni burenibwai rekena.

Anga riki tabeua ibukin kamanoara

E rangi ni burenibwai reken te rabwarabwataki ae kakaiaki man te iti aio, ma ngkana arona bwa e reke iroum, a tia n reiakinaki raoi taan anga te iti ao a boni bane n atai bwaai ae ana riai ni karaoia ngkekei naba.

Ko kantaningaki bwa ko na tiku 20 te miniti n tatanninga i mwin itim bwa ko na tarataraki iroun te neeti ke te taokita bwa a na ataia bwa akea am kangaanga. Aio are ti boni kakaraoia naba n taai aika a nako ma iti n totoko ake tabeua, n ikotaki ma te flu.

Taian kara ma koraki ake iai aorakia aika a kakaiaki ke n tei maan, a mano naba man te iti n totoko aio

E bon rangi ni kakawaki man riai bwa kaara ma koraki ake iai aorakia aika a kakaiaki ke n teimaan, a bon riai n itinaki kioina ngkai ana bon rotaki ni korakoran te covid-19 ngkana e a reke i rouia.

Iai tabeman ake a aki kona n itinaki ma a na bon titirakinaki aorakia ma aia bwai n aoraki i mwain anganakia te iti n totoko.

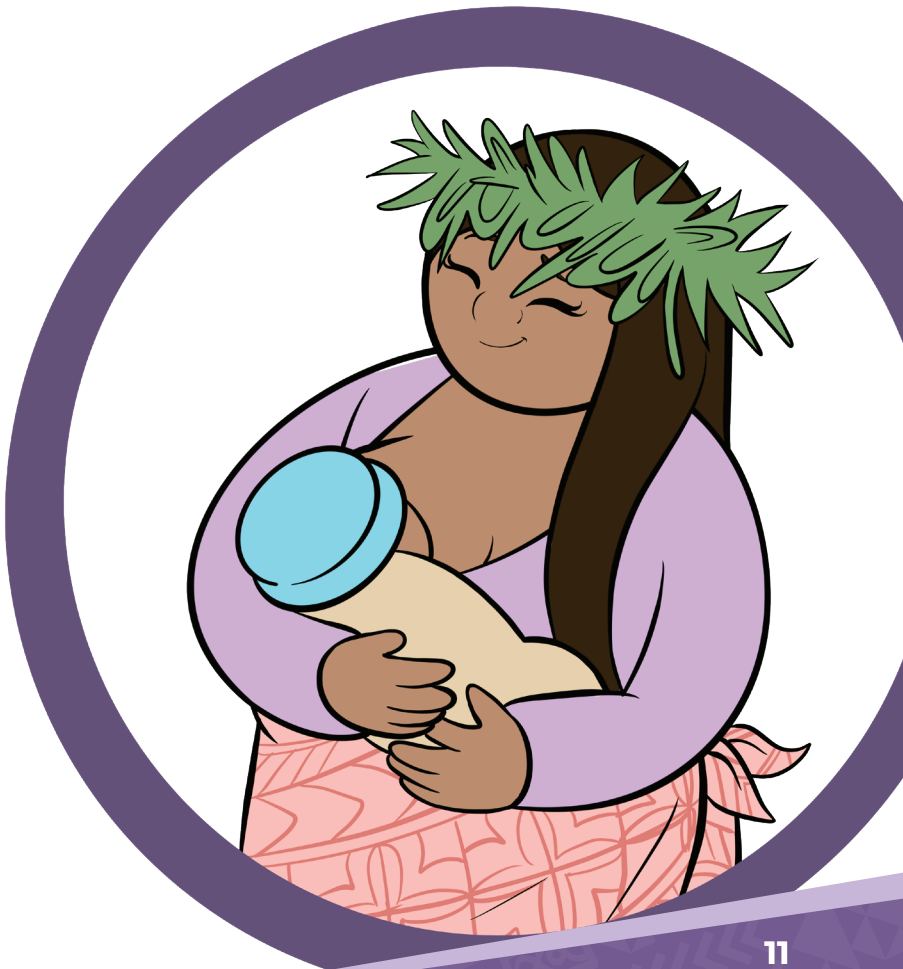
E raoiroi (safe) te iti aei irouia aine aika a bikoukou

Ngkana ko bikoukou ma ko tangiria n itinaki n te iti n totoko ao ko kona naba n moantaai n anganaki. E kakawaki maroroakinan arom ma am tia kabung (midwife) ke am taokita, riki ngkana iai aorakim riki tabeua.

Akea taian kararaoma aika a tia n kuneaki i rouia aine aika a kammamma.

Akea moa ngkai nanokokoraki ibukin anganakia aine aika a kammamma te iti n totoko ibukin te Covid-19

Kangaanga aika a reke man te iti n totoko aika a kona n reke iroum bon ti te bo naba ma iti n totoko ake tabeua.

E itinaki tabon angam.

Aomata ake a tia n itinaki n te iti n totoko aio, a rangi n tataekina te maraki n te tabo n anga ao namakinan te kua/ kainano (feeling tired).

Tabeua kangaanga i mwin te iti aika a namakini aomata bon te nimarakiraki, te kabuebue, ke te takariri ao ai namakinan te aki marurung raoi.

TERA AE KO KONA N NAMAKINI	TERA AE KONA N IBUOBUEKI	E NA KONA N WAAKI MAN NINGAI?
Te maraki n te tabo are e itinaki, te maraki n atu ao te nimarakiraki a rangi n tataekinaki irouia ake a reke i irouia kangaanga aika a reke man te iti n totoko aio.	Katoka te kunikai ae mwaitoro ao ni mwaimwai i aon te tabo are e itinaki. Katikua tabeua te tai. Tai bubua ke n toroba te tabo are e itinaki.	I nanon 6 – 24 te aoa.
Te nimarakiraki, aki namakinan te marurung raoi, te takariri, te kabuebue, te maraki n toma n ri ao te kan mumuta, a kona naba n reke (Kanga a rereke riki aikai i mwin te kauoua n iti).*	Motirawa ao kabatia te moo ran. Te paracetamol ao te Ibuprofen a kona ni kabonganaki, iri taian kaetieti man tabo ake a kakaraoi (manufacturer’s instruction). Reitaki ma am taokita ngkana e rikirake korakoran kangaanga ake ko namakin.	I nanon 6 nakon 48 te aoa.

* Kangaanga aikai a kona naba n aki irekereke ma te iti ma tao a irekereke ma aoraki riki tabeua aika aki irekereke ma te iti n totoko.. Reitaki ma am taokita ngkana ko raraoma.

Ngkana ko raraoma n kanikina aika a reke iroum ke e rikirake n kora-kora, ao maroro ma am taokita ke tarebonia **Healthline i aon 0800 358 5453.**

Te iti n totoko e mwakuri ni kaitarai rinanin utun te Covid-19 (Covid-19 strains)

E kakoauaki bwa te iti n totoko aio e mwakuri ni kaitara utun te Covid-19 aika a kakaokoro aika man Te UK ao South Africa. Ngkana iai utun te Covid19 ae kaokoro ae manga kuneaki, ao te iti aio e kona naba n waekoa n bitaki ni kaitara manin te Covid-19 ae boou.

E mwakuri te iti ni kaitara te Covid-19

E oti i mwin kakae bwa te iti n totokoa te Covid-19 ae te Pfizer bon 90 nakon 95 te katebubua (90 –95%) mwakurina nakoia ake a itinaki iai.

Ti bon aki ataia naba bwa e na manra n tikum ni mano man te aoraki ae te Covid19 i mwin te iti aio ma ti kantaningaia bwa tao man 8 te namwakaaina rake.

E bon kona naba n reke irouia tabeman te aoraki ae te Covid19 e ngae ngke a tia n itinaki n te iti n totoko. Ma aomata ake a tia n itinaki, a bebetete kangaanga aika a namikini ao aki rangi ni kantaningaki bwa ana kaainanoa karinaia n te onaoraki. E rangi ni kakawaki irouia ara kara ao aomata ake iai aorakia aika a kakaiaki bwa a na itinaki n te iti n totoko aio.

Ngkana ko itinaki ao e na kauarerekea kabutan te aoraki nakoia am utu.

Tabeman aomata a na reke aia imeeri(email) mai iroun aia taokita (GP) bwa a na kabaei araia. Ngkana akea am taokita, aio te tai ae e na rang tamaroa ibukin karekean am taokita.

Tera aron kabaean am tai ni butimwaea te iti n totoko n te Tienta n Iti i bukia kaain te Betebeke (Pacific Vaccination Centre)

Te Tienta n Iti i bukia kaain te Betebeke e tei ao e waaki a na makuri n te tabo ae Otara MIT Building, 5 Otara Road. Te kauoua n tabo e tei i aon West Auckland Unit1-11, 7 Westgate Drive man te namwakaina ae Meei 2021.

Iai taan mwakuri ae kaain aban Tebetebeke are a kona ni kabongana taetaen abaia aika a kakaokoro, ao a kona ni buokiko ma am utu ao kaain am aro i nanon te tai are ko anganaki iai te iti n totoko.

Ngkana ngkoe temanna ae ko katauaki bwa ko na iti ngkai, ao ko kona n itinaki n taabo ake a uki ma ngkana ko na tangiria n anganaki te iti n totoko n te Te Tienta n Iti i bukia kaain te Betebeke (Pacific vaccination centre) ao aikai bwaai aika a na riki:

1. E na roko te tekiti (text) ke imeeri(email) ni kakao bwa ko na riai ni kabea am tai
2. Reitaki ma te tabo ni kabaeara i aon te intanete (online booking system) rinanon te imeeri ke te tekiti
3. Rinea Otara ke Westgate bwa am tabo ae ko na iti iai (Vaccination centre)
4. Rinea te bong ma te tai
5. E na roko nakoim te tekiti(text) ke imeeri(email) ibukin kamatoan am tai are ko kabaean

Ibukin kabaean am tai, tarebon nakon 0800 28 29 26 i marenan te tai ae te aoa 8 n te ingabong ao 8 n te tairiki (8:00am – 8:00pm), ni katoa bong n te wiiki

IBUKIN KATABWANINAN RONGORONGONA AO
REITAKI NAKON
am taokita
Healthline i aon **0800 358 5453**

Prepare Pacific website **www.preparepacific.nz**

Covid-19 vaccines website:
**[www.covid19.govt.nz/health-and-wellbeing
/covid-19-vaccines](http://www.covid19.govt.nz/health-and-wellbeing/covid-19-vaccines)**

**This Resource was developed based on
the latest information available:
Updated 25th June, 2021**

Notes

Notes

PREPARE
PACIFIC

